

УДК 379.85

Миронов Ю. Б.

yuriy@myronov.com, ORCID ID: 0000-0002-9015-506X

Researcher ID: E-9613-2019

к.е.н., доцент, доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи,
Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АНТАРКТИЧНОГО ТУРИЗМУ

Анотація. У статті розглядаються проблеми та перспективи розвитку антарктичного туризму за сучасних умов. Динаміка розвитку даного виду туризму свідчить про те, що сьогодні він є перспективним та затребуваним. Визначено передумови розвитку Антарктиди як туристичної дестинації. Викладено основні положення договору про Антарктику. Охарактеризовано особливості туристичного сезону на континенті та прилеглих островах. Описано анімаційні програми в антарктичних турах. Проаналізовано стан та динаміку розвитку антарктичного туристичного ринку. За останні три десятиліття туристичні потоки на континент постійно зростали та досягли понад 56 тис туристів у сезоні 2018–2019 рр. При цьому не уявляється можливим спрогнозувати туристичний потік в Антарктиду на найближчий сезон за допомогою економіко-математичного моделювання у зв'язку з пандемією COVID-19. Досліджено структуру туристичних відвідувань Антарктиди за країнами походження туристів. Більшість туристів – це громадяни США (32,8%), на другому місці – громадяни Китаю (11,9%), на третьому – австралійці (10%). Для українських туристів Антарктида наразі залишається екзотичним та недоступним напрямком, передовсім через вартість подорожі, а також через значну віддаленість дестинації від України. Охарактеризовано найпопулярніші туристичні дестинації континенту та основні центри туризму (полярні станції, острови Антарктиди, церкви, природні атракції). Проаналізовано цінову політику та пропозиції українських туристичних операторів по антарктичних турах. Визначено ключові проблеми місцевої екосистеми, зокрема екологічні загрози, пов'язані з розвитком антарктичного туризму та туристичної діяльності на континенті. Обґрунтовано перспективи подальших наукових досліджень у даному напрямі.

Ключові слова: туризм, антарктичний туризм, туристична дестинація, Антарктида.

Myronov Yuriy

yuriy@myronov.com, ORCID: 0000-0002-9015-506X

Researcher ID: E-9613-2019

Ph.D., Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Tourism and Hotel&Restaurant Business,
Lviv University of Trade and Economics, Lviv

PROBLEMS AND PROSPECTS OF ANTARCTIC TOURISM DEVELOPMENT

Abstract. The article considers the problems and prospects of Antarctic tourism development in modern conditions. The dynamics of development of this type of tourism indicates that today it is promising and in demand. The preconditions for the development of Antarctica as a tourist destination are determined. The main provisions of the Antarctic Treaty are set out. The peculiarities of the tourist season on the continent and adjacent islands are characterized. Animation programs in Antarctic tours are described. The condition and dynamics of the Antarctic tourist market development are analysed. Over the past 3 decades, tourist flows to the continent have grown steadily and reached more than 56 thousand tourists in the season 2018–2019. However, it is not possible to predict the tourists flow to Antarctica for the coming season using economic and mathematical modelling due to the COVID-19 pandemic. The structure of tourist visits to Antarctica by countries of origin of tourists is studied. The majority of tourists are US citizens (32.8%), followed by Chinese citizens (11.9%) and Australians (10%). For Ukrainian tourists, Antarctica is currently an exotic and inaccessible destination, primarily due to the cost of travel, as well as due to the considerable distance of the destination from Ukraine. The most popular tourist destinations of the continent and the main centers of tourism (polar stations, islands of Antarctica, churches, natural attractions) are characterized. The pricing policy and offers of Ukrainian tour operators on Antarctic tours are analyzed. The key problems of the local ecosystem have been identified, in particular the environmental threats associated with the development of Antarctic tourism and tourism activities on the continent. Prospects for further research in this area are substantiated.

Key words: tourism, Antarctic tourism, tourist destination, Antarctica.

JEL Classification: L83

DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2021-28-08>

Постановка проблеми. В останні роки туристи, у т. ч. й українські, усе частіше вибирають екзотичні напрямки для подорожей, віддаючи перевагу не лише країнам із тропічним і екваторіальним кліматом, а й місцям, де стовпчик термометра ніколи не покаже плюсову температуру. Набувають популярності подорожі до північного та південного полюсів Землі, щорічно зростає число шанувальників цих напрямків. Глобальне потепління дало поштовх до розвитку нової ніші у сфері туризму, так званого «кліматичного туризму». Туристи прагнуть відвідати та побачити своїми очима природні атракції, які в майбутньому можуть зникнути з поверхні Землі: полярні льодовики, айсберги, унікальний тваринний і рослинний світ. Щораз більше туристів приваблює континент Антарктида – найхолодніший, найнегостинніший, найменш придатний для життя, найменш досліджений і при цьому надзвичайно цікавий як туристична дестинація завдяки унікальним природним і рукотворним атракціям, унікальній фауні та флорі, кліматичним особливостям. Усе це призвело до розвитку й поширення у світі такого екзотичного виду туризму, як антарктичний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній туристології практично відсутні ґрунтовні наукові дослідження антарктичного туризму та континенту Антарктида як туристичної дестинації. Це пов'язане з невеликою популярністю цього напрямку до недавнього часу у зв'язку з високою вартістю туристичних подорожей. Попри це динаміка розвитку даного виду туризму свідчить про те, що він є перспективним за сучасних умов. В українській та іноземній науковій і науково-популярній літературі питанням розвитку туризму в Антарктиді присвячено публікації М. Абеї [8], Т. Адашової [1], Ю. Голиш [2], П. МакКленахан [11], Т. Шаламай [7] та деяких інших авторів. Проте цей вид туризму є слабо дослідженим у науковому плані та потребує всебічного вивчення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження континенту Антарктида як туристичної дестинації, визначення проблем та перспектив розвитку антарктичного туризму та туристичної діяльності на континенті за сучасних умов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Антарктида – південна полярна область Земної кулі, яка охоплює власне континент та прилеглі до неї ділянки Атлантичного, Індійського і Тихого океанів (сьогодні ці частини океанів у більшості країн виділяють в окремий Південний океан разом з островами). Кордон Антарктики проходить по лінії Антарктичної конвергенції в межах 48–60° пд. ш., проте іноді до Антарктики відносять острови аж до 37° пд. ш., що є, на думку автора, радше політичним рішенням, аніж відповідністю кліматичних умов (острови Гоф і Амстердам). Загальна площа території – близько 52 млн км².

Договір про Антарктику передбачає демілітаризацію району Антарктиди, використання його у виключно мирних цілях і перетворення на зону, вільну від ядерної зброї. Договір укладено 1 грудня 1959 р. у Вашингтоні, він набув чинності 23 червня 1961 р. підписанням 12 державами – початковими учасниками. Україна приєдналася до договору 17 вересня 1992 р. [3; 9].

Постійного населення у зоні Антарктичного договору немає. Антарктика населена співробітниками наукових експедицій, командами кораблів, а також туристами. На території дослідних станцій проживають

вчені – від 1 тис до 5 тис осіб залежно від сезону [12]. Сьогодні тут функціонує близько 70 постійно діючих науково-дослідних станцій, які належать різним країнам світу. Розташовані по всьому периметру континенту та на островах, вони цілорічно проводять метеорологічні, гляціологічні та геологічні спостереження, а також відстежують сейсмологічну активність по всій планеті. На територіях антарктичних баз проходять тестування технології та обладнання, яке у майбутньому планується використовувати для дослідження, освоєння і колонізації інших планет Сонячної системи.

Антарктична туристична індустрія почала розвиватися з кінця 50-х років ХХ ст. Перші туристи вирушали на крижаний континент на чилійських і аргентинських військових кораблях, які прямували туди, щоб поповнювати запаси науково-дослідних станцій. Початок першим комерційним туристичним поїздом було покладено у 1966 р. засновником туристичної компанії і власником круїзного лайнера «Ліндبلاد експлорер» Ларсом Ліндبلادом (Lars-Eric Lindblad).

За минулі десятиріччя антарктичний туризм вирізнявся швидким щорічним зростанням, диверсифікацією та географічним розширенням. Відповідно до статистики індустрії туризму, чисельність відвідувачів Антарктики збільшилася до понад 50 тис за сезон. Антарктичний туризм поступово стає більш різноманітним зі зростанням популярності таких активностей, як дайвінг, каякінг, гірський туризм. Так, зокрема, підкорення найвищої вершини континенту (пік Вінсон) входить до програми так званого «Клубу семи вершин», яка передбачає сходження на найвищі гори усіх континентів світу.

Нині основу антарктичного туристичного ринку становлять передовсім американські, а також європейські туристичні оператори. Примітно, що велику частка суден представлено радянськими криголами, які залишилися без державного фінансування після розпаду СРСР. Частина з них залишається у власності російських компаній, інші перебувають у довгостроковому фрахті у західних туроператорів. Однак подорож на них не можна назвати комфортною на відміну від подорожей на спеціально обладнаних круїзних лайнерах, які з'явилися впродовж останніх десятиліть [1].

Туристичний сезон в Антарктиді триває близько 17 тижнів із листопада до березня. Найпопулярнішим видом антарктичної подорожі є тур на великому круїзному лайнері, при цьому не передбачається причаловання до берегів. За сухопутних пересувань мандрівники, які вирушають в Антарктиду, зазвичай перебувають у складі організованих експедицій, до яких входять досвідчені мореплавці, вчені, котрі вивчають антарктичний лід і дику природу. Екскурсія становить не більше трьох годин, а кількість людей на березі суворо обмежена (не більше 100 осіб) [7, с. 781].

За останні три десятиліття туристичні потоки на континент постійно зростали та досягли майже 74 тис туристів у сезоні 2019–2020 рр. (рис. 1). При цьому не уявляється можливим спрогнозувати туристичний потік в Антарктиду на найближчий сезон за допомогою економіко-математичного моделювання у зв'язку з пандемією коронавірусу COVID-19.

Переважна більшість антарктичних туристів (за даними [8] станом на 2017 р.) – це громадяни США (32,8%), на другому місці – китаїці (11,9%), на третьому – австралійці (10%) (рис. 2).

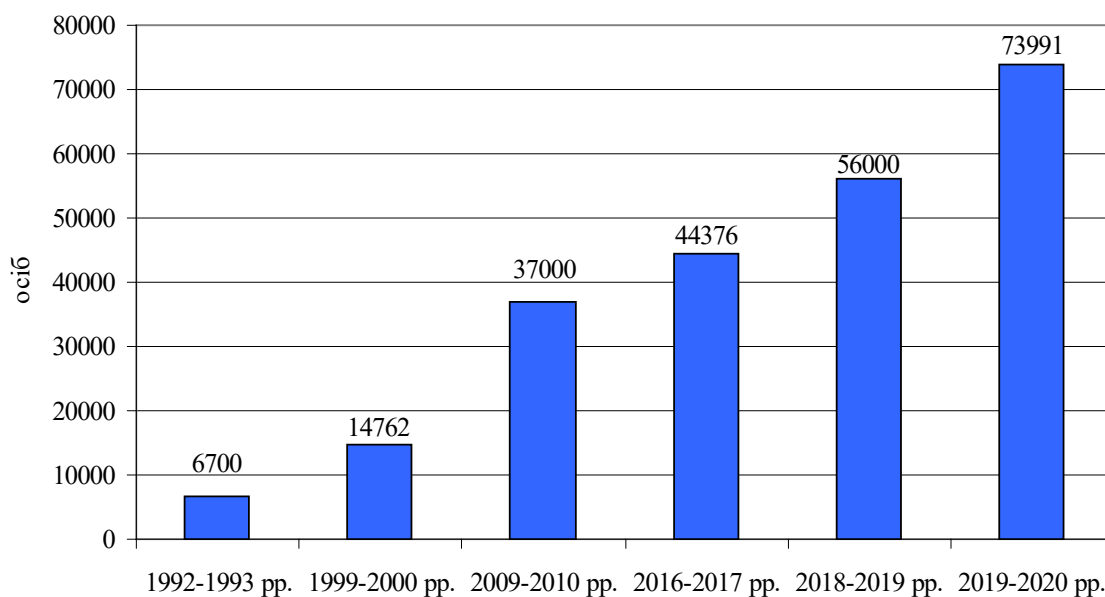

Рис. 1. Статистика туристичних відвідувань Антарктиди (за сезонами)

Джерело: побудовано автором за даними [8; 10–12]

Для українських туристів Антарктида на разі залишається екзотичним та доволі недоступним напрямком, передовсім через вартість подорожі, а також через значну територіальну віддаленість дестинації від України, як наслідок – часові та фінансові труднощі з добиранням до початкової точки маршруту (як правило, це Ушуйя на Вогняній Землі або Пунта-Аренас у Чилі). Туризм в Антарктиду є одним із найдорожчих видів подорожей з України. Аналіз нечисленних пропозицій українських туроператорів показав, що тури в Антарктиду можна придбати в Україні за ціною, еквівалентною від приблизно 7 тис до 19 тис дол. США за одну особу (ціни станом на липень 2020 р.). Зокрема:

– туристичний оператор «Дрім трепел» пропонує антарктичні тури тривалістю від 8 до 20 днів за цінами від 190 750 до 508 921 грн (за одну особу) + міжнародний авіапереліт [5];

– туроператор Bodo Travel продає тур в Антарктиду на 13 ночей за ціною, еквівалентною 10 190 євро (за одну особу) + міжнародний авіапереліт [4];

– туроператор Yana Luxury Travel пропонує тури на 7–17 днів за цінами від 301 437 до 453 673 грн (за одну особу) + міжнародний авіапереліт [6].

Головними центрами туризму в Антарктиді історично були численні наукові станції, декотрі з них навіть утворили спеціальні туристичні (анімаційні) структурні підрозділи. Для туристів передбачено анімаційну програму: проводяться екскурсії, організовуються пізнавальні лекції, розважальні програми. Для любителів активного відпочинку пропонується лижні тури. Найекстремальніший вид розваг в антарктичних турах – пірнання під лід шельфових льодовиків. За існуючих міжнародних правил до полярного дайвінгу допускаються лише досвідчені дайвери, котрі мають не менше ста офіційно зафіксованих занурень або кваліфікацію «водолаз-рятувальник». Заїзди туристів на наукові станції також часто присвячуються до різних антарктичних свят, наприклад до першого чи останнього днів Сонця, що знаменує початок полярного дня та його закінчення.

Останнім часом стрімко набирає популярність антарктичний авіатуризм. У таких турах відбувається безпосадочний обліт континенту на пасажирському авіалайнері. Під час такого польоту з висоти приблизно 3 тис м можна помилуватися айсбергами, льодовиками і горами, зробити фотознімки та відеозаписи.

Загалом до найпопулярніших туристичних дестинацій континенту належать:

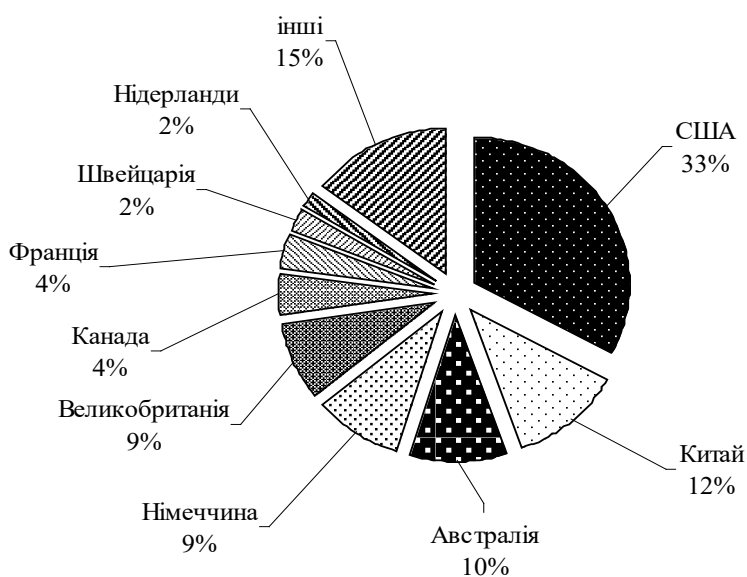

Рис. 2. Структура туристичних відвідувань Антарктиди (за країною походження туристів)

Джерело: побудовано автором за даними [8]

– полярні станції і бази дослідників, які часто самі по собі служать туристичними атракціями – кожна з них мимоволі перетворюється персоналом у виставку досягнень науки країни та особливостей національного характеру;

– острови Антарктиди, зокрема острів Завадовського у Південних Сандвічевих островах – одна з найбільших колоній пінгвінів у світі; острів Десепшен – кільцеподібний острів, що входить до складу архіпелагу Південні Шетландські острови; острів Буве – один із найвіддаленіших від материкової суші островів після острова Пасхи;

– гавань Парадайс (Райська гавань, Paradise Harbor) – одне з найвідвідуваніших туристичних місць Антарктики. Саме звідси починаються круїзи на «зодіаках» – подорожі на моторних надувних човнах серед білосніжних айсбергів і вічної криги, що покривають острови і материк;

– протока Лемера – вузький канал між Антарктичним півостровом на одній стороні й островом Бут – на іншій, одне з найпопулярніших місць відвідування туристичних круїзних суден. Тут туристів приваблює мальовничий краєвид із величезними крижаними скелями, блискучими стінами льодовиків і величними панорамами плаваючих айсбергів;

– церква Святої Трійці – православна церква на полярній станції Беллінсгаузен на острові Ватерлоо;

– пік Вінсон – найвища гірська вершина континенту (4 892 м н. р. м.);

– земля Королеви Мод – на цій території діє кілька наукових станцій;

– кривавий водоспад – незвичайне для Антарктиди явище, що являє собою потік води криваво-червоного кольору, що випливає з льодовика. Вода витікає з озера, покритого 400 м льоду, та має високу концентрацію солі, тому не замерзає навіть при температурі -10°C ;

– Сухі долини (Dry valleys) – найхолодніше та найбільш посушливе місце на Землі;

– церква китобоїв – неоготичний храм, збудований на початку ХХ ст. в антарктичному поселенні – китобійній станції Грютвікен. Церква китобоїв – єдина функціонуюча тут будівля, сама станція закрилася у 60-х роках минулого століття;

– точка Південного полюсу – місце на глобусі, де сходяться усі меридіани, один із країв уявної земної осі. Туристи рідко відвідують це місце – температура повітря тут надзвичайно низька й іноді досягає -80°C . Для такої подорожі необхідні серйозна підготовка та спорядження.

На території Антарктиди також виявлений найбільший на сьогоднішній день на Землі кратер астероїдного походження. Його діаметр становить 500 км. Існує припущення, що близько 250 млн років тому пил, піднятий під час падіння і вибуху, спричинив похолодання та загибель більшої частини фауни та флори тієї епохи. Одне з останніх дивовижних відкриттів – знайдені на території материка три древні піраміди, що, як вважають американські та європейські дослідники, мають штучне походження. Одна з них розташована недалеко від берегової лінії, інші – на відстані 16 км від берега.

За масштабами та впливом туризм починає ставати головним видом антарктичної діяльності, що не може не турбувати природоохоронні організації, адже

активна туристична діяльність може призвести до руйнування унікальних цінностей Антарктики і до втрати першорядної ролі науки й охорони навколишнього середовища в системі Договору про Антарктиду. Новітні екологічні тренди в індустрії туризму та пропагування екологічної свідомості викликали підйом у сфері екотуризму, зокрема стосовно Антарктики. Екологи стурбовані зростаючою чисельністю туристів та їхнім впливом на місцеву екосистему. Хоча, на думку автора, у довгостроковій перспективі більш серйозну загрозу для Антарктиди представляють розроблення родовищ корисних копалин та глобальне потепління. Судячи з тенденцій розвитку екотуризму в світі, відбувається підвищення рівня обізнаності суспільства про зміну клімату та посилюється громадський тиск із метою вжиття необхідних заходів. Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун визначив для себе цю проблему як одну з першочергових: «Зміна клімату наражає на небезпеку найдорогоцінніші скарби нашої планети, а наслідки цього носять настільки серйозний і глобальний характер, що лише термінові спільні зусилля всієї світової спільноти можуть щось змінити. Це загальна проблема. І ми повинні працювати спільно» [2, с. 22].

Сьогодні води Антарктики знаходяться під загрозою. Інтенсивний вилов риби, забруднення навколишнього середовища, промислове освоєння і глобальне потепління призвели до зменшення кількості їжі для китів, тюленів і птахів, які населяють Антарктику. На думку вчених, зростання кислотності вод Антарктики через збільшення концентрації вуглекислого газу – одна з головних причин зниження біомаси та швидкості відтворення криля – основної їжі пінгвінів та інших тварин [7, с. 782].

У зв'язку із цим вважаємо, що антарктичний туризм повинен перебувати під суворим контролем міжнародної спільноти, а відвідування у складі туристичних груп не повинні носити інтенсивний характер та призвести до «овертуризму». Також варто уникати масового створення туристичної інфраструктури, наприклад будівництва готелів, адже разом зі зростаючим числом туристів зростає й загроза для унікальної екосистеми Антарктики, зокрема ризик зміни клімату і появи нових видів тварин і рослин, що потрапляють туди разом із туристичними круїзними лайнерами.

Висновки з проведеного дослідження. У сучасній туристології практично відсутні ґрунтовні наукові дослідження антарктичного туризму. Антарктида є туристичною дестинацією, багатою на природні та рукотворні туристичні атракції, унікальну флору і фауну. А динаміка розвитку даного виду туризму свідчить про те, що він є перспективним за сучасних умов. За останні три десятиліття туристичні потоки на континент постійно зростали та досягли понад 56 тис туристів у сезоні 2018–2019 рр. Для українських туристів Антарктида наразі за лишається екзотичним та порівняно недоступним напрямком, передовсім через вартість подорожі, а також через значну віддаленість дестинації від України. Попри це щораз більше людей, у т. ч. й українців, мріють відвідати найпівденніший континент світу з туристичною метою. За масштабами та впливом туризм починає ставати головним видом антарктичної діяльності, що не може не турбувати природоохоронні організації. Антарктичний туризм повинен перебувати під суворим контролем міжнародної

спільноти, а відвідування у складі туристичних груп не повинні носити інтенсивний характер та призвести до «овертуризму».

Перспективними для подальших досліджень, на думку автора, є розроблення нових туристичних маршрутів в Антарктиду, їх економічне обґрунтування, розроблення й упровадження практичних рекомендацій щодо здешевлення антарктичних турів з України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адашова Т. А. Антарктида глазами туриста. *Современные проблемы сервиса и туризма*. 2014. № 1. С. 54–60.
2. Голыш Ю. Реальны ли перспективы развития туристического бизнеса в Антарктиде. *Финансовые услуги*. 2013. № 2(98). С. 22–25.
3. Договір про Антарктику. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_224
4. Туроператор Bodo Travel : офіційний сайт. URL: <https://travel.bodo.ua/go/antarctida/>
5. Туроператор «Дрім трепел» : офіційний сайт. URL: <https://dreamtravel.ua/cat/antarctida/turi.html>
6. Туроператор Yana Luxury Travel : офіційний сайт. URL: <https://www.yana.kiev.ua/travel/o/334/>
7. Шаламай Т. О. Экологические риски путешествий в Антарктиду. *Туристичний та готельно-ресторанний бізнес: світовий досвід та перспективи розвитку для України* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Одеса, 10 квітня 2019 р. Одеса : ОНЕУ, 2019. С. 779–782.
8. Abedi M. Antarctica Keeps Attracting Visitors – and It May Be «Last-Chance Tourism». URL: <https://globalnews.ca/news/4072700/antarctica-tourism-climate-change/>
9. Antarctic Treaty. URL: <https://www.ats.aq/>
10. IAATO Antarctic visitor figures 2019–2020. URL: <https://iaato.org/wp-content/uploads/2020/06/IAATO-on-Antarctic-visitor-figures-2019-20-FINAL.pdf>
11. McClanahan P. Tourism in Antarctica: Edging Toward the (Risky) Mainstream. URL: <https://www.nytimes.com/>

2020/02/26/travel/antarctica-tourism-environment-safety.html

12. Tourism in Antarctica. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Tourism_in_Antarctica

REFERENCES

1. Adashova, T. A. (2014), “Antarktida glazami turista, *Sovremennyye problemy servisa i turizma*”, № 1, pp. 54–60.
2. Golysh, Yu. (2013), “Realny li perspektivy razvitiia turisticheskogo biznesa v Antarktide”, *Finansovyye uslugi*, № 2(98), pp. 22–25.
3. Dohovir pro Antarktyku, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_224
4. Tour operator “Bodo Travel”. Official website, available at: <https://travel.bodo.ua/go/antarctida/>
5. Tour operator “Dream Travel”. Official website, available at: <https://dreamtravel.ua/cat/antarctida/turi.html>
6. Tour operator “Yana Luxury Travel”. Official website, available at: <https://www.yana.kiev.ua/travel/o/334/>
7. Shalamai, T. O. (2019), “Ekologicheskie riski puteshestviy v Antarktidu”, *Turystychnyi ta hotelno-restorannyi biznes: svitovyi dosvid ta perspektivy rozvytku dlia Ukrainy*: Conference Proceedings (Odessa, April 10, 2019), Odessa, ONEU, pp. 779–782.
8. Abedi, M. (2018), Antarctica Keeps Attracting Visitors – and It May Be “Last-Chance Tourism”, available at: <https://globalnews.ca/news/4072700/antarctica-tourism-climate-change/>
9. Antarctic Treaty, available at: <https://www.ats.aq/>
10. IAATO Antarctic visitor figures 2019–2020, available at: <https://iaato.org/wp-content/uploads/2020/06/IAATO-on-Antarctic-visitor-figures-2019-20-FINAL.pdf>
11. McClanahan, P. (2020), Tourism in Antarctica: Edging Toward the (Risky) Mainstream, available at: <https://www.nytimes.com/2020/02/26/travel/antarctica-tourism-environment-safety.html>
12. Tourism in Antarctica, available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Tourism_in_Antarctica

Стаття надійшла до редакції 15 грудня 2020 р.